*

© Biochemický ústav LF MU (V.P.) 2011

1.

seminář LC

© Biochemický ústav LF MU (V.P.) 2011

Mol :

- **jednotka látkového množství**
  (látkové množství je veličina úměrná počtu látkových částic)

Mol :

- **jednotka látkového množství**
  (látkové množství je veličina úměrná počtu látkových částic)
- **určitý počet částic**

?

(počet částic v molu je vždy shodný,
hmotnost molu různých látek je rozdílná)

Mol :

- **jednotka látkového množství**
  (látkové množství je veličina úměrná počtu látkových částic)
- **určitý počet částic**

(počet částic v molu je vždy shodný,
hmotnost molu různých látek je rozdílná)

- $6{,}022 \cdot 10^{23}$ částic v 1 molu (Avogadrova konstanta)

?

Mol :

- **jednotka látkového množství**
  (látkové množství je veličina úměrná počtu látkových částic)
- **určitý počet částic**

(počet částic v molu je vždy shodný,
hmotnost molu různých látek je rozdílná)

- $6{,}022 \cdot 10^{23}$ částic v 1 molu (Avogadrova konstanta)
- mol atomů
  molekul
  iontů
  e^-
  p^+
  kladných neb záporných nábojů
  1 / 12 C^{12} ….

Mol :

- částice / entita

↓

něco, co je schopné nebo možné, se nějakým způsobem odlišit, samostatně existovat (jak konkrétně, hmotně tak i abstraktně)

„ mol je takové množství látky, které je tvořeno přesně stejným počtem částic (nebo definovaných entit) jaký je počet atomů ve 12 g (nuklidu) uhlíku ^{12}C “

Mol - číselné závislosti

- počet částic : $6{,}022 \cdot 10^{23}$ částic / 1 mol

  N_A , Avogadrova konstanta

- číselná hodnota molové hmotnosti (molová hmotnost) :

  M , (g / mol)

- číselná hodnota poměrné molové hmotnosti (poměrná molová hmotnost) :

  M_r , (nemá rozměr)

- molární objem :

  V_M , (l / mol) p = 101,3 kPa

  t = 0° C 22,4 l / mol

- velikost náboje :

  z • F, (C / mol) F = 96.500 C / mol (Faraday)

  z = počet nábojů u uvažované částice

Dohodnutý základ hmotnosti (1961) :

„1 / 12 hmotnosti nuklidu uhlíku ^{12}C “

hmotnost 1 mol ^{12}C je přesně 12 g

mol dohodnutého základu má hmotnost 1 g

Výpočet atomové hmotnostní jednotky - „m_u“ :

1 / 12 hmotnosti z 12 g nuklidu ^{12}C

$$m_u = \frac{1\ g}{6{,}022 \cdot 10^{23}} = \ldots.$$

rozměr (gramy):

12 g / 12 = 1 g

$\ldots. = 1{,}66 \cdot 10^{-24}\ g$

m_u = the atomic mass unit (amu)
univerzální hmotnostní konstanta

Výpočet (elementárního) náboje 1 e^- :

náboj 1 molu e^-

$$1\ e^- = \frac{96.500\ C}{6{,}022 \cdot 10^{23}} = \ldots.$$

Faradayova konstanta
F = 96.500 C / mol

počet e^- v 1 molu
Avogadrova konstanta

$\ldots. = 1{,}6 \cdot 10^{-19}\ C / 1\ e^-$

pro elektron z = - 1
pro proton z = + 1

Roztoky :

roztok = rozpuštěná látka + rozpouštědlo

rozpouštědlo (solvent)

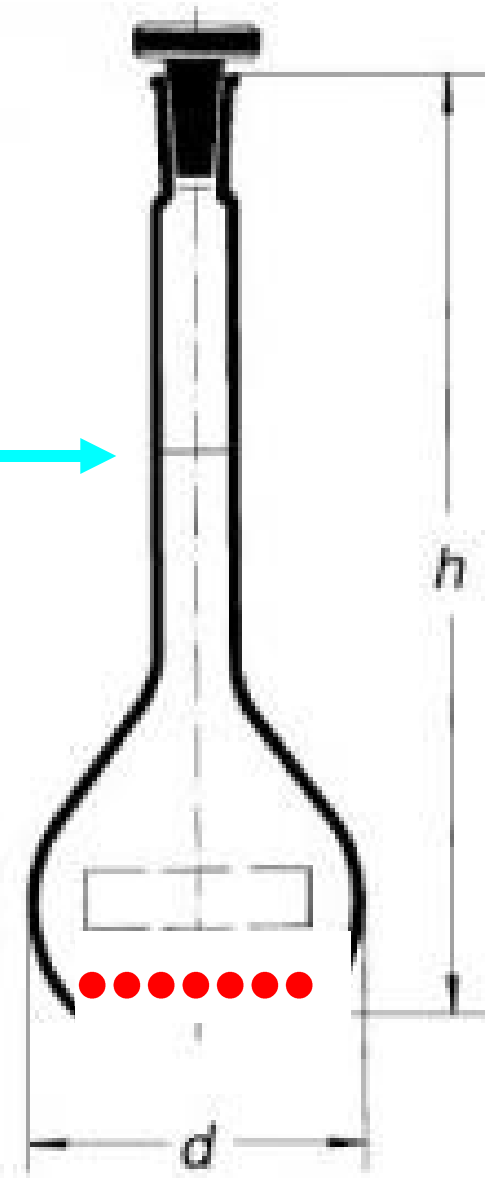

rozpuštěná látka (solut)

v roztoku může být větší počet rozpuštěných látek

Roztoky :

Koncentrace = množství látky v daném množství roztoku

(uvažujeme látku „B“)

1/ látková koncentrace c_B $c(B)$ $[B]$

$$c_B = \frac{n_B}{V}$$

mol / l

„molarita“

2/ hmotnostní koncentrace c_m ρ_B

$$\rho_B = \frac{m_B}{V}$$

g / l

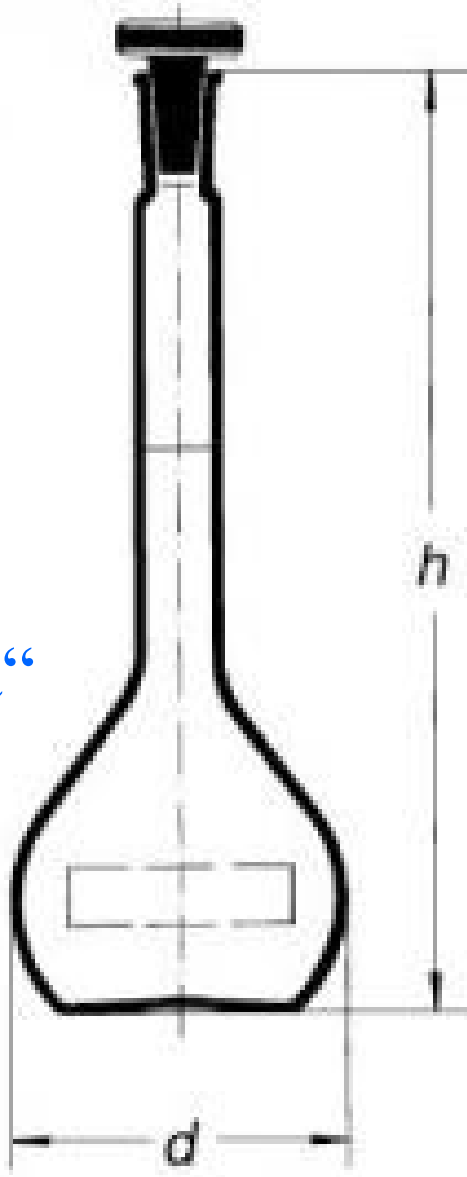

Roztoky :

3/ hmotnostní zlomek

nemá rozměr

$$w_B = \frac{m_B}{m}$$

m_B – hmotnost látky B (gramy)

m – hmotnost roztoku (gramy)

nezávislost na teplotě !

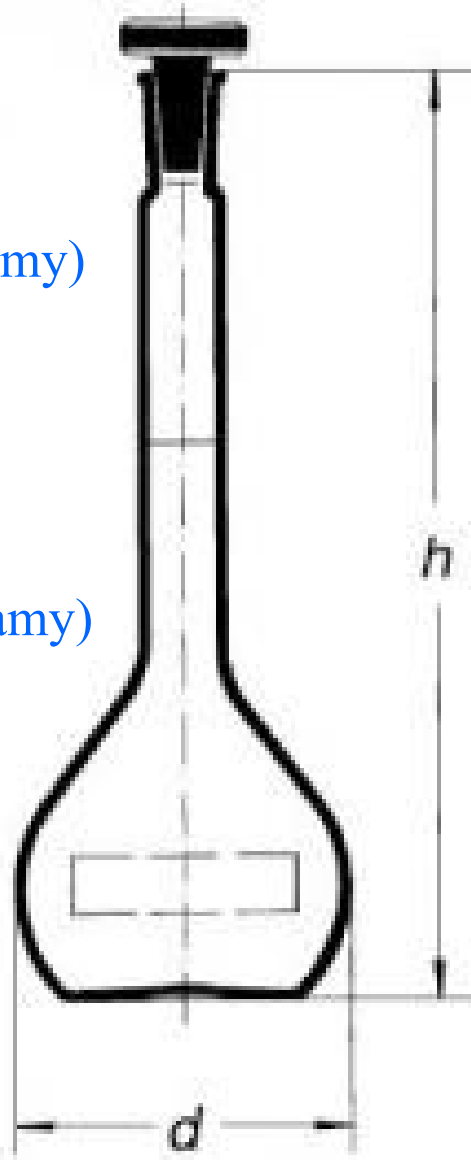

hmotnostní procento $= \frac{m_B}{m} \cdot 100$

„počet gramů látky rozpuštěné ve 100 g roztoku“

Roztoky - různá vyjádření zlomků :

hmotnostní procento $= \frac{m_B}{m} \cdot 100$

„per centum“ — setiny celku

hmotnostní promile $= \frac{m_B}{m} \cdot 1\,000$

„per mille“ — tisíciny celku

ppm $= \frac{m_B}{m} \cdot 1\,000\,000$

„parts per million“ [pa:ts pə:r ‚miliən] — miliontiny celku

obdobně lze vyjádřit i některé jiné druhy zlomků (nejen hmotnostní)

Roztoky :

4/ objemový zlomek

nemá rozměr

$$\varphi_B = \frac{V_B}{V}$$

V_B – objem látky B (litry)

V – celkový objem roztoku (litry)

shodné objemové jednotky,

shodné podmínky pro oba objemy

STP = standard temperature and pressure

[,staendəd ,temprəčər ,prešər]

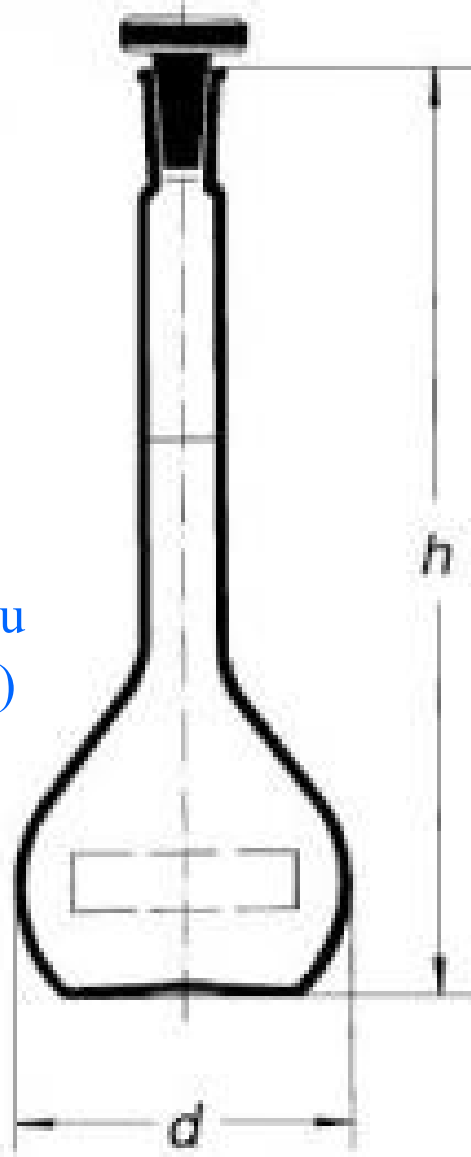

Roztoky :

5/ molový zlomek

nemá rozměr

$$X_B = \frac{n_B}{n}$$

n_B – látkové množství látky B

n – celkové uvažované látkové množství

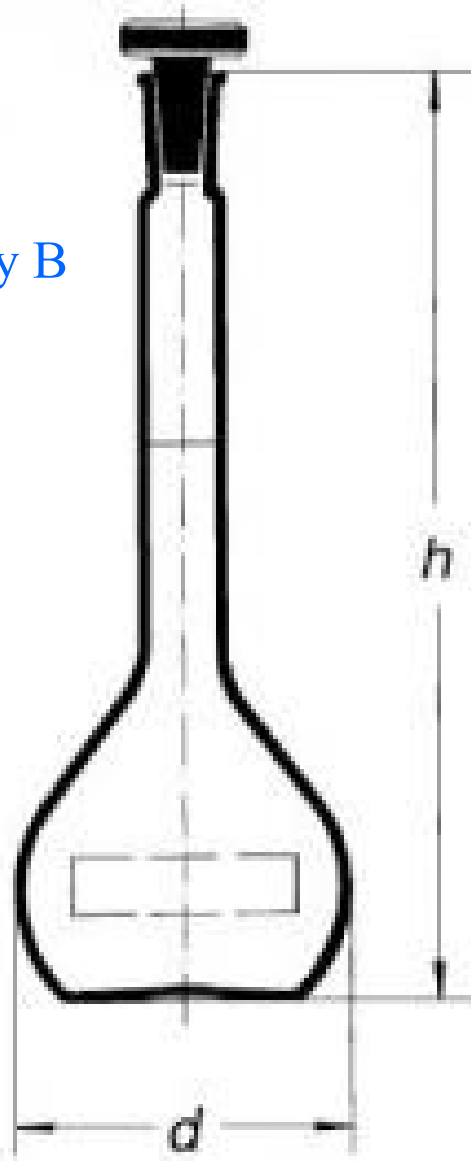

Roztoky :

6/ molalita mol / kg

látkové množství látky B

$$c_{mB} = \frac{n_B}{m_{rozpouštědla}}$$

„jednotková hmotnost rozpouštědla“

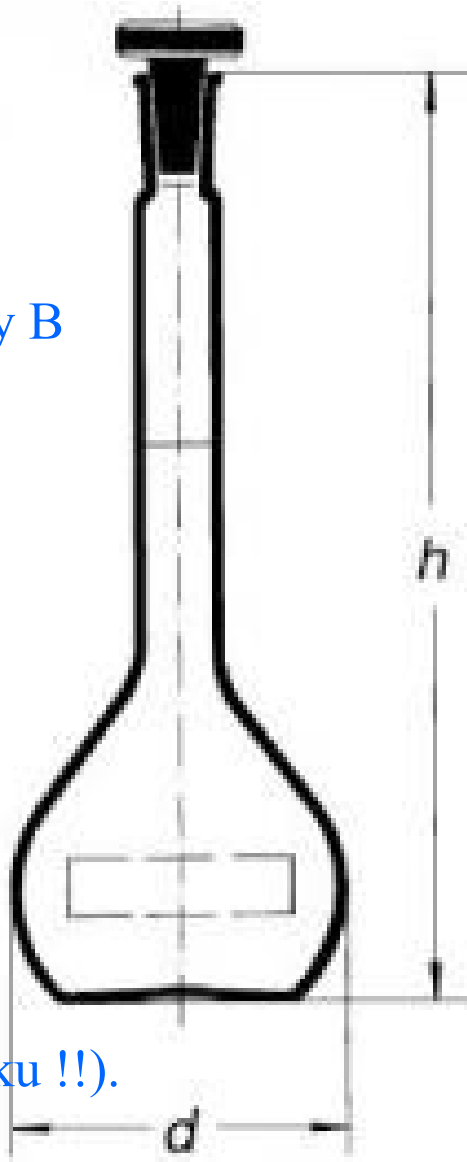

Je zde celý 1 kg rozpouštědla a k němu „přidané“ moly rozpuštěné látky (látka je „navíc“, celková hmotnost roztoku je tedy více než 1 kg !! Látka se „nedoplňuje“ do 1 kg roztoku !!).
Není závislost na teplotě.
Rozdíl molalita (mol / kg) vs. molarita (mol / l , látková koncentrace)
Odvozený pojem: OSMOLALITA

Neutralizace :

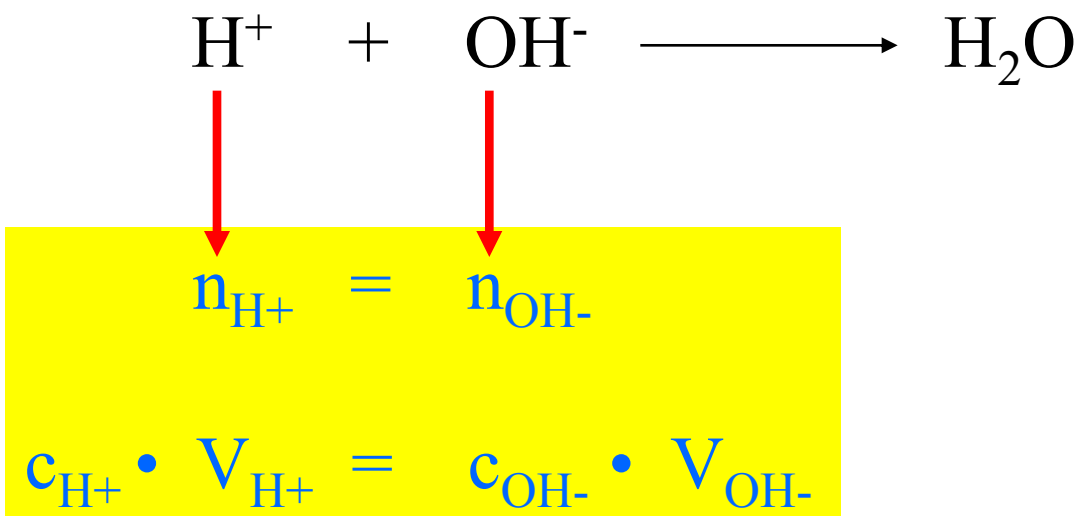

při úplné neutralizaci vícesytných kyselin/zásad :

$H_2SO_4 \rightarrow 2 \cdot c_{H_2SO_4} \cdot V_{H_2SO_4}$

$H_3PO_4 \rightarrow 3 \cdot c_{H_3PO_4} \cdot V_{H_3PO_4}$

$Ca(OH)_2 \rightarrow 2 \cdot c_{Ca(OH)_2} \cdot V_{Ca(OH)_2}$

Ředění roztoků :

zředit 10krát :

existující roztok představuje **1** objemový/hmotnostní díl,

přidáme **9** objemových/hmotnostních dílů rozpouštědla

→ zředění je **(1 + 9)**, tj. **10**násobné

v 10násobném objemu / 10násobné hmotnosti roztoku
je nyní původní množství rozpuštěné látky

(chybný postup: přidání 10 objemových/hmotnostních dílů
rozpouštědla → 11násobné zředění
(1 + 10) !!!

Příklad přípravy roztoku :

připravujeme: 500 ml 1 mol HCl / l
? 30 % HCl (předpokládá se h = 1) $M_{r\ HCl}$ = 36,46

---

1 l → 1 mol HCl → 36,46 g HCl
0,5 l → 36,46 / 2 = 18,23 g HCl

(jakoby „100% kyseliny“ - ta neexistuje - máme 30 % kyselinu)

(% = ?) 30 % → 30 g HCl …….. 100 ml (při h = 1,0)
18,23 g …… x

x : 100 = 18,23 : 30

x = 18,23 / 30 • 100 = 60,77 g 30 % HCl

Justus Freiherr **von LIEBIG** (1803-73)

- německý chemik
- kvantitativní organická analýza
- 1. vědec vůbec, který se zabýval problémem výživy lidstva
- r. 1840 publikuje spis o výživě rostlin (minerální teorie a „zákon minima“) *)
- dokázal, že organismy získávají energii „spalováním“ potravy

*) rostliny potřebují k výživě minerální látky, hlavně N, P, K
rostlina dobře prospívá jen tehdy, pokud má dost prvku, kterého je v půdě nejméně

Příklad 13 (str. 8, „objemový zlomek, hustota“) 1 :

▫ EtOH 220 ml EtOH ve 250 ml ▫ $M_{r(EtOH)} = 46,07$

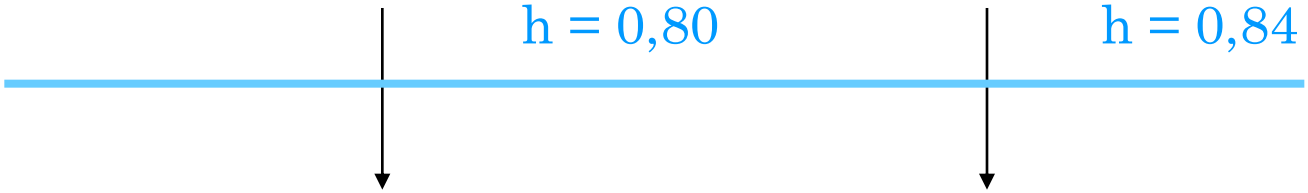

220 . 0,80 = 176 g EtOH 250 . 0,84 = 210 g roztoku

objemový zlomek = 220 ml / 250 ml = 0,88
hmotnostní zlomek = 176 g / 210 g = 0,83

ZADÁNÍ :
Roztok ethanolu ve vodě obsahuje 220 ml absolutního alkoholu ve 250 ml roztoku.
Hustota roztoku je 0,84 g/ml,
hustotra ethanolu je 0,80 g/ml.
Vypočítejte: a/ objemový zlomek ethanolu
b/ hmotnostní zlomek ethanolu
c/ látkovou koncentraci ethanolu

$h \cdot V = m$
$g/ml \cdot ml = g$

Příklad 13 (str. 8, „objemový zlomek, hustota“) 2 :

◘ EtOH 220 ml EtOH ve 250 ml ◘ $M_{r(EtOH)} = 46,07$

h = 0,80 h = 0,84

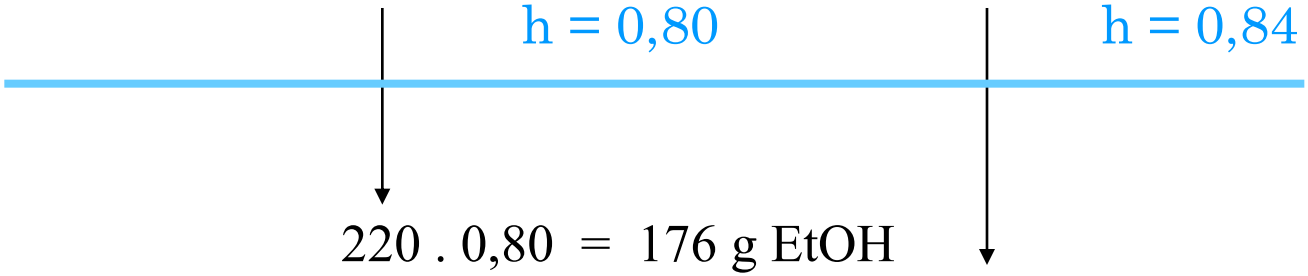

220 . 0,80 = 176 g EtOH

176 g EtOH / 250 ml /. 4 → převod na litr

704 g EtOH / 1 (hmotnostní koncentrace)

n = m / M = 704 / 46,07 = 15,28 mol EtOH (převod hmotnosti na moly)

molarita = 15,28 mol / l

ZADÁNÍ :

Roztok ethanolu ve vodě obsahuje 220 ml absolutního alkoholu ve 250 ml roztoku.
Hustota roztoku je 0,84 g/ml,
hustotra ethanolu je 0,80 g/ml.

Vypočítejte: a/ objemový zlomek ethanolu
b/ hmotnostní zlomek ethanolu
c/ látkovou koncentraci ethanolu

h . V = m

g / ml . ml = g

Příklad 15 (str. 8, „objemový zlomek, hustota“) :

◘ MeOH 68 % w/w ? % v/v

h = 0,88 $h_{MeOH} = 0,8$

(% = ?)

68 g MeOH ve 100 g ◘

(převod: hmotnost → objem)

V = m / h viz dole

/ :0,8 / :0,88

85 ml MeOH ve 113,6 ml roztoku (◘)

(% = ?)

x 100

x : 85 = 100 : 113,6

x = 100 / 113,6 . 85 = 0,748 = 74,8 %

h • V = m

g / ml • ml = g

V = m / h

ZADÁNÍ :

Vodný methanol (68 % hmot.) má hustotu 0,88 g / ml.

Vypočtěte koncentraci v objemových procentech, je-li hustota metanolu 0,80 g / ml.

Příklad 16 (str. 8, „objemový zlomek, hustota“) :

◘ EtOH 25 % w/w ? *hmotnostní koncentrace*

h = 0,962 *EtOH a vody* → **g / l**

(% = ?)

25 g EtOH ve 100 g ◘

(převod: hmotnost → objem)

V = m / h viz dole

/ 0,962

25 g EtOH ve 103,9 ml

250 g EtOH ……. 1.039 ml

x ……. 1.000 ml (= 1 l)

x : 250 = 1000 : 1039

x = 1000 / 1039 . 250 = 240,6 g EtOH / l

750 g vody v 1.000 g

(převod: hmotnost → objem)

V = m / h viz dole / 0,962

750 g vody v 1.039 ml

x v 1.000 ml

x = 721 g vody / l

h • V = m

g / ml • ml = g

V = m / h

ZADÁNÍ :

Vodný roztok ethanolu (25 % hmot.) má hustotu 0,962 g / ml.

Jaká je hmotnostní koncentrace: a/ ethanolu

b/ vody ?

Základní chemické zákony :

1/ z. zachování hmoty (Lomonosov, Lavoisier)

„hmotnost látek před reakcí

= hmotnosti látek reakcí vzniklých“

2/ z. stálých poměrů hmotnostních (slučovacích) (Proust)

„hmotnostní poměr prvků ve sloučenině je vždy týž,
nezáleží na tom, jak sloučenina vznikla“

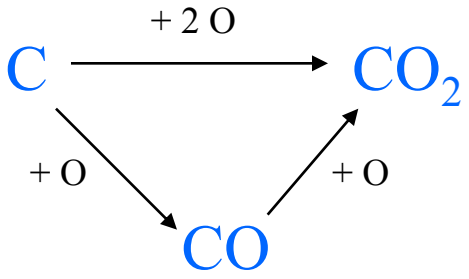

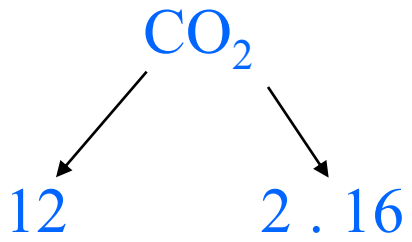

Základní chemické zákony :

3/ z. množných poměrů váhových (Dalton)

„ tvoří-li 2 prvky více sloučenin,
jsou hmotnostní množství 1 prvku,
sloučená se stejným množstvím 2. prvku
v poměru malých a celých čísel“

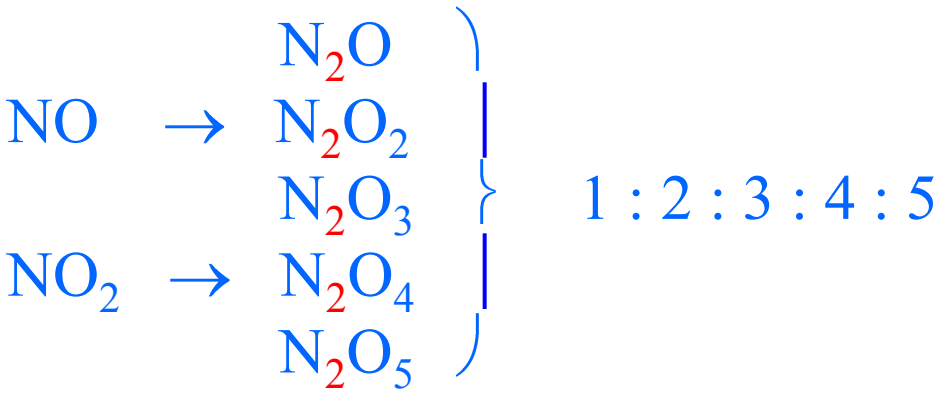

Základní chemické zákony :

4/ Avogadrův z.

„ stejné objemy plynů (nebo par)
obsahují za stejných podmínek
stejné počty molekul“

5/ Mendělejevův periodický z.

„vlastnosti prvků jsou periodickou funkcí
jejich atomového čísla“

PERIODICKÁ SOUSTAVA PRVKŮ

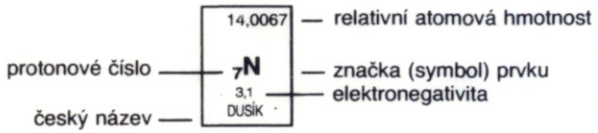

I. A	II. A	III. B	IV. B	V. B	VI. B	VII. B	VIII. B	VIII. B	VIII. B	I. B	II. B	III. A	IV. A	V. A	VI. A	VII. A	VIII. A
1,0079																	4,00260
1 H 2,2 VODÍK																	2 He HELIUM
6,941	9,01218											10,81	12,011	14,0067	15,9994	18,998403	20,179
3 Li 0,97 LITHIUM	4 Be 1,5 BERYLLIUM											5 B 2,0 BOR	6 C 2,5 UHLÍK	7 N 3,1 DUSÍK	8 O 3,5 KYSLÍK	9 F 4,1 FLUOR	10 Ne NEON
22,98977	24,305											26,98154	28,0855	30,97376	32,06	35,453	39,948
11 Na 1,0 SODÍK	12 Mg 1,2 HOŘČÍK											13 Al 1,5 HLINÍK	14 Si 1,7 KŘEMÍK	15 P 2,1 FOSFOR	16 S 2,4 SÍRA	17 Cl 2,8 CHLÓR	18 Ar ARGON
39,0983	40,80	44,9559	47,90	50,9414	51,996	54,9380	55,847	58,9332	58,70	63,546	65,38	69,72	72,59	74,9216	78,96	79,904	83,80
19 K 0,91 DRASLÍK	20 Ca 1,0 VÁPNÍK	21 Sc 1,2 SKANDIUM	22 Ti 1,3 TITAN	23 V 1,5 VANAD	24 Cr 1,6 CHROM	25 Mn 1,6 MANGAN	26 Fe 1,6 ŽELEZO	27 Co 1,7 KOBALT	28 Ni 1,7 NIKL	29 Cu 1,7 MĚĎ	30 Zn 1,7 ZINEK	31 Ga 1,8 GALLIUM	32 Ge 2,0 GERMANIUM	33 As 2,2 ARSEN	34 Se 2,5 SELEN	35 Br 2,7 BROM	36 Kr KRYPTON
85,4678	87,62	88,9059	91,22	92,9064	95,94	(97)	101,07	102,9055	106,4	107,868	112,41	114,82	118,69	121,75	127,60	126,9045	131,30
37 Rb 0,89 RUBIDIUM	38 Sr 0,99 STRONCIUM	39 Y 1,1 YTTRIUM	40 Zr 1,2 ZIRKONIUM	41 Nb 1,2 NIOB	42 Mo 1,3 MOLYBDEN	43 Tc 1,4 TECHNECIUM	44 Ru 1,4 RUTHENIUM	45 Rh 1,4 RHODIUM	46 Pd 1,3 PALLADIUM	47 Ag 1,4 STŘÍBRO	48 Cd 1,5 KADMIUM	49 In 1,5 INDIUM	50 Sn 1,7 CÍN	51 Sb 1,8 ANTIMON	52 Te 2,0 TELLUR	53 I 2,2 JOD	54 Xe XENON
132,9054	137,33	138,9055	178,49	180,9479	183,85	186,207	190,2	192,22	195,09	196,9665	200,59	204,37	207,2	208,9804	(209)	(210)	(222)
55 Cs 0,86 CESIUM	56 Ba 0,97 BARYUM	57 La 1,1 LANTHAN	72 Hf 1,2 HAFNIUM	73 Ta 1,3 TANTAL	74 W 1,4 WOLFRAM	75 Re 1,5 RHENIUM	76 Os 1,5 OSMIUM	77 Ir 1,5 IRIDIUM	78 Pt 1,4 PLATINA	79 Au 1,4 ZLATO	80 Hg 1,4 RTUŤ	81 Tl 1,4 THALLIUM	82 Pb 1,5 OLOVO	83 Bi 1,7 BISMUT	84 Po 1,8 POLONIUM	85 At 1,9 ASTAT	86 Rn RADON
(223)	226,0254	227,0278															
87 Fr 0,86 FRANCIUM	88 Ra 0,97 RADIUM	89 Ac 1,0 AKTINIUM	104 Ku KURČATOVIUM	105 (Ha) (Ns) (HAHNIUM) (NIELSBOHRIUM)													

140,12	140,9077	144,24	(145)	150,4	151,96	157,25	158,9254	162,50	164,9304	167,26	168,9342	173,04	174,97
58 Ce 1,1 CER	59 Pr 1,1 PRASEODYM	60 Nd 1,1 NEODYM	61 Pm 1,1 PROMETHIUM	62 Sm 1,1 SAMARIUM	63 Eu 1,0 EUROPIUM	64 Gd 1,1 GADOLINIUM	65 Tb 1,1 TERBIUM	66 Dy 1,1 DYSPROSIUM	67 Ho 1,1 HOLMIUM	68 Er 1,1 ERBIUM	69 Tm 1,1 THULIUM	70 Yb 1,1 YTTERBIUM	71 Lu 1,1 LUTECIUM
232,0381	231,0359	238,029	237,0482	(244)	(243)	(247)	(247)	(251)	(254)	(257)	(258)	(259)	(260)
90 Th 1,1 THORIUM	91 Pa 1,1 PROTAKTINIUM	92 U 1,2 URAN	93 Np 1,2 NEPTUNIUM	94 Pu 1,2 PLUTONIUM	95 Am 1,2 AMERICIUM	96 Cm 1,2 CURIUM	97 Bk 1,2 BERKELIUM	98 Cf 1,2 KALIFORNIUM	99 Es 1,2 EINSTEINIUM	100 Fm 1,2 FERMIUM	101 Md 1,2 MENDELEVIUM	102 No 1,2 NOBELIUM	103 Lr 1,2 LAWRENCIUM